

ПОВНОВАЖЕННЯ КОМІТЕТУ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

POWERS OF THE CREDITORS' COMMITTEE IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS

Ярмоленко О.С., к.ю.н.,
докторант

Донецький державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто питання повноважень комітету кредиторів у процедурі банкрутства. Підкреслено, що дане дослідження набуває особливої актуальності в умовах реформування законодавства України та гармонізації його з європейськими стандартами. Процедура банкрутства є важливим механізмом регулювання економічних відносин, у якій комітет кредиторів відіграє ключову роль, представляючи інтереси всіх кредиторів та забезпечуючи баланс прав та обов'язків учасників процесу.

Проаналізовано Кодекс України з процедур банкрутства, який регламентує порядок формування комітету кредиторів, його функції та компетенцію. Визначено, що комітет кредиторів є виборним органом, який формується зборами кредиторів, приймає рішення щодо ключових аспектів процедури банкрутства та здійснює свої повноваження на підставі КУЗПБ.

Окрему увагу приділено питанням взаємодії комітету кредиторів з арбітражним керуючим, господарським судом, забезпеченими кредиторами та іншими учасниками процедури банкрутства. Виявлено правові прогалини щодо строків проведення засідань комітету, порядку прийняття рішень та механізмів контролю за діяльністю арбітражного керуючого. Запропоновано внесення змін до законодавства, спрямованих на підвищення ефективності роботи комітету кредиторів, зокрема встановлення строків для проведення першого засідання комітету після зборів кредиторів, визнання рішення комітету кредиторів недійсним тощо.

Проаналізовано історичні аспекти становлення інституту комітету кредиторів. Підкреслено, що комітет кредиторів не є самостійним суб'єктом цивільних (господарських) відносин, проте має чітко визначені законодавчі повноваження, що забезпечують його вплив на процедуру банкрутства.

Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання діяльності комітету кредиторів у напрямі посилення його контролюючих та моніторингових функцій, підвищення рівня прозорості процесів банкрутства та запобігання можливим зловживанням з боку окремих учасників процедури. Запропоновано конкретні рекомендації щодо удосконалення нормативно-правових актів у сфері банкрутства, що сприятиме ефективнішому захисту прав кредиторів та стабілізації економічної ситуації в Україні.

Ключові слова: банкрутство, кредитор, судовий розгляд, неплатоспроможність, комітет кредиторів, боржник, права та обов'язки.

The article considers the issue of the powers of the creditors' committee in the bankruptcy procedure. It is emphasized that this study is of particular relevance in the context of reforming the legislation of Ukraine and harmonizing it with European standards. The bankruptcy procedure is an important mechanism for regulating economic relations, in which the creditors' committee plays a key role, representing the interests of all creditors and ensuring a balance of rights and obligations of the participants in the process.

The Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, which regulates the procedure for forming the creditors' committee, its functions and competence, is analyzed. It is determined that the creditors' committee is an elected body formed by the creditors' meeting, makes decisions on key aspects of the bankruptcy procedure and exercises its powers on the basis of the Code of Bankruptcy Procedures.

Special attention is paid to the issues of interaction of the creditors' committee with the arbitration manager, the commercial court, secured creditors and other participants in the bankruptcy procedure. Legal gaps were identified regarding the timing of committee meetings, the decision-making procedure, and mechanisms for controlling the activities of the arbitration manager. Amendments to the legislation were proposed to improve the efficiency of the creditors' committee, in particular, establishing deadlines for the first committee meeting after the creditors' meeting, declaring the creditors' committee's decision invalid, etc.

The historical aspects of the formation of the creditors' committee institution were analyzed. It was emphasized that the creditors' committee is not an independent subject of civil (economic) relations, but has clearly defined legislative powers that ensure its influence on the bankruptcy procedure.

The conclusion was made about the need for further improvement of the legislative regulation of the creditors' committee's activities in the direction of strengthening its controlling and monitoring functions, increasing the level of transparency of bankruptcy processes, and preventing possible abuses by individual participants in the procedure. Specific recommendations are proposed for improving regulatory legal acts in the field of bankruptcy, which will contribute to more effective protection of creditors' rights and stabilization of the economic situation in Ukraine.

Key words: bankruptcy, creditor, judicial proceedings, insolvency, creditors' committee, debtor, rights and obligations.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної нестабільності, спровокованій військовими діями в Україні, банкрутство юридичних і фізичних осіб стало невід'ємною частиною не тільки фінансових та економічних відносин, а й суспільних. Це пов'язано з тим, що вони впливають не тільки на учасників процедури банкрутства, а й всього суспільства. В процедурі банкрутства бере участь значна кількість учасників, кожен з яких прагне захистити свої права та інтереси. Одним із ключових учасників цієї процедури є комітет кредиторів, який виступає органом, що представляє інтереси кредиторів боржника. Отже, вивчення повноважень комітету кредиторів має важливе значення для забезпечення балансу інтересів учасників процедури банкрутства, підвищення прозорості процесу та запобігання зловживанням. Це питання стає ще актуальнішим в умовах реформування законодавства про банкрутство в Україні та прагнення впровадження європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання про правовий статус, права та обов'язки кредиторів були предметом дослідження таких вчених, як І. А. Бутирська, А. А. Бутирський, Л. І. Грабован,

Б. В. Дерев'янка, В. В. Джунь, В. В. Дутка, С. В. Жуков, Я. О. Левшина, Л. М. Ніколенко, Б. М. Поляков, Т. В. Степанова та ін. Разом з тим питання повноважень комітету кредиторів у процедурі банкрутства у сучасний період потребують додаткового дослідження.

Мета статті полягає у визначенні повноважень комітету кредиторів у процедурі банкрутства, їх реалізації з урахуванням чинного законодавства та судової практики.

Виклад основного матеріалу. Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) визначає, що задоволення вимог кредиторів є головною метою процедури банкрутства [1]. Законодавство наділяє кредиторів досить широким комплексом прав, реалізація яких у багатьох випадках можлива не безпосередньо, а опосередковано шляхом участі у зборах або комітеті. Але така участь являє собою лише спосіб вираження волі кредиторів шляхом голосування та прийняття або не прийняття тих або інших рішень. КУЗПБ не дає поняття комітету кредиторів, не визначає його правовий статус.

Частина 6 ст. 48 КУЗПБ наголошує, що на час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають, відкри-

тим голосуванням більшістю голосів присутніх на зборах кредиторів, визначених ч. 4 цієї статті, комітет кредиторів у складі не більше ніж сім осіб. Протокольне рішення зборів кредиторів про утворення та склад комітету кредиторів подається до господарського суду. Кредитор, який має 25 і більше відсотків голосів, автоматично включається до складу комітету кредиторів. Якщо загальна кількість кредиторів не перевищує сім осіб, усі кредитори автоматично включаються до складу комітету кредиторів. У разі проведення процедури банкрутства страховика або кредитної спілки Національний банк України в обов'язковому порядку включається до складу комітету кредиторів з правом вирішального голосу. У роботі комітету мають право брати участь з правом дорадчого голосу арбітражний керуючий, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, забезпечений кредитор, у разі необхідності представник органу, уповноваженого управляти державним майном, і представник органу місцевого самоврядування [1]. У КУзПБ не зазначений проміжок часу, впродовж якого повинно відбутися засідання комітету кредиторів після проведення зборів. Тому пропонуємо внести відповідні доповнення до КУзПБ та зобов'язати провести перше засідання комітету кредиторів не пізніше трьох днів після проведення зборів.

І. А. Бутирська підкреслює, що відмінності між зборами і комітетом кредиторів проявляються у їх кількісному складі, порядку формування. Зокрема, збори кредиторів є багаточисельним органом, кількість учасників якого не обмежена, тоді як щодо кількості членів комітету кредиторів законодавець встановив максимальний склад – сім кредиторів. Збори кредиторів формуються в залежності від того, з ким боржник вступав у господарсько-розрахункові відносини, а комітет кредиторів є виборним органом, і його склад залежить від волі самих кредиторів. Комітет є похідним і залежним від зборів кредиторів, оскільки саме останні уповноважені як створювати комітет кредиторів, так і достроково припиняти повноваження всього комітету або окремих його членів [2, с. 96-101].

Комітет кредиторів з'явився ще у середньовічній Італії, де функцію управління майном неспроможного боржника було покладено на комітет кредиторів – *sarà di creditori*, до обов'язків якого входило: розшук майна боржника та створення ліквідаційної маси, володіння майном боржника, управління ним, представництво боржника в суді, укладення мирової угоди з боржником [3, с. 129].

Комітет кредиторів представляє інтереси всіх кредиторів під час проведення процедури банкрутства. Завданням комітету кредиторів, як підкреслює Б. М. Поляков, є формування єдиної думки, інтересу всіх кредиторів [4, с. 245].

На думку Х. О. Шухатян наявність представницького органу – комітету кредиторів – є особливістю такої форми господарського процесу, як провадження справ про банкрутство. Адже це єдиний випадок, коли стороною у справі виступає колективний орган без статусу юридичної особи, що складається з абсолютно самостійних суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб, які характеризуються наявністю абсолютно різних грошових вимог до боржника за різними зобов'язаннями [5, с. 143].

Щодо правового статусу комітету кредиторів, то потрібно звернути увагу на те, що він з одного боку, не визнається законодавством самостійним суб'єктом цивільних (господарських) відносин, а й з іншого, володіє визначеними законодавством повноваженнями. Тому пропонуємо розглядати комітет кредиторів, як суб'єкт конкурсного провадження, який здійснює конкурсне представництво.

Комітет кредиторів, можна визначити, як виборний орган, створений зборами кредиторів у межах процедури банкрутства, який представляє та захищає інтереси кредиторів, приймає рішення щодо основних аспектів процедури банкрутства боржника та здійснює свої повноваження на підставі КУзПБ.

Комітет кредиторів володіє низкою повноважень, які, наприклад, В. В. Джуль поділяє на: ініціативні, контрольні і погоджувальні [6, с. 118]. І. А. Бутирська виділяє чотири групи повноважень комітету кредиторів: власні, погоджувальні, контрольні та ініціюючі [2, с. 118]. Погоджуючись з поважними вченими, але з врахуванням судової практики, вважаємо, що класифікація повноважень комітету кредиторів у процедурі банкрутства може бути структурована за кількома підставами, які відображають основні функції та права цього органу, а саме:

1) повноваження щодо моніторингу за процедурою банкрутства: затвердження плану санації або ліквідації боржника; контроль за діями арбітражного керуючого (адміністратора, ліквідатора); схвалення або відхилення звітів арбітражного керуючого; участь у виборі арбітражного керуючого або ініціювання його заміни; контроль за виконанням процедур, передбачених законодавством про банкрутство.

Особливу увагу викликає повноваження щодо відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень. Імперативною нормою абз. 3 ч. 4 ст. 28 КУзПБ комітету кредиторів надане право у будь-який час (що фактично означає – на будь-якій судовій процедурі банкрутства) звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень, при цьому вказана правова норма прямо вказує на незалежність такого клопотання від наявності підстав відсторонення арбітражного керуючого.

Таке право комітету кредиторів надано законодавцем з метою забезпечення прав кредиторів у судових процедурах банкрутства, підвищення як їх впливу на саму процедуру, так і їх відповідальності, прискорення строків проведення такої процедури шляхом заміни одного арбітражного керуючого на іншого, який має довіру комітету кредиторів та може, на думку кредиторів виконувати повноваження у справі більш ефективно. Як неодноразово зазначав Верховний Суд, суд у справі про банкрутство повинен сам приймати рішення стосовно виду та інтенсивності нагляду з урахуванням процедури провадження, особи боржника та арбітражного керуючого, а також інших обставин справи. Слід вказати і на те, що процедура відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень в кінцевому підсумку охоплюється компетенцією суду. Рішення комітету кредиторів не може мати для господарського суду заздальгідь встановленої сили і має оцінюватися відповідно до ст. 86 ГПК України.

У разі надходження клопотання від комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого, господарський суд зобов'язаний щонайменше перевірити дотримання порядку скликання та проведення комітету кредиторів, законність обрання/формування загальними зборами кредиторів комітету кредиторів, прийняте комітетом кредиторів рішення та реалізацію цього рішення через відповідне клопотання до господарського суду в порядку ч. 4 ст. 28 КУзПБ [7];

2) повноваження щодо розподілу коштів та майна: затвердження порядку та черговості розподілу коштів між кредиторами; ухвалення рішень щодо продажу майна боржника; контроль за розподілом коштів, отриманих від реалізації майна; формування фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого та визначення порядку використання його коштів.

Суд має з'ясувати актив і пасив боржника та співставити відомості щодо обох величин. Розмір пасиву боржника підлягає визначенню відповідно до затвердженого судом у порядку ст. 47 КУзПБ реєстру вимог кредиторів. Відомості про актив боржника має містити звіт розпорядника майна про фінансово-майновий стан боржника. Зазначений звіт має бути предметом розгляду комітету кредиторів, який на його підставі приймає рішення клопотати про перехід до наступної судової процедури [8].

Відповідно до ч. 1 ст. 75 КУзПБ, арбітражний керуючий визначає умови продажу за погодженням з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення).

Згідно ч. 5 ст. 75 КУзПБ, якщо до складу майна може входити майно, яке не є предметом забезпечення, і майно, яке є предметом забезпечення, умови продажу розглядаються і комітетом кредиторів, і забезпеченими кредиторами. При цьому в початковій ціні окремо виділяється початкова ціна обох зазначених видів майна. Кошти, отримані від продажу такого лота, розподіляються між забезпеченими кредиторами та іншими кредиторами пропорційно до початкової ціни майна, що є предметом забезпечення, та іншого майна;

3) повноваження щодо захисту інтересів кредиторів: захист прав кредиторів у разі порушення їх інтересів іншими учасниками процедури; звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства.

У разі необхідності з метою захисту прав кредиторів, на підставі ч. 3, 6, 8, 9, 10, 11 ст. 48 КУзПБ, у разі якщо арбітражний керуючий не скликає збори кредиторів, комітет кредиторів може ініціювати скликання зборів кредиторів;

4) повноваження щодо організаційних питань: скликання загальних зборів кредиторів; ухвалення рішень щодо змін у складі комітету кредиторів; затвердження регламенту роботи комітету кредиторів; визначення порядку взаємодії з арбітражним керуючим та іншими учасниками процедури.

У відповідності до пункту 16 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ встановлено, що тимчасово, під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування: комітет кредиторів може проводитися шляхом опитування. Ініціатор опитування надсилає всім учасникам комітету кредиторів запит з проектом рішення щодо запропонованого питання (питань). У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники опитування мають надіслати свою відповідь, та строк надання відповіді. Запит надсилається на адреси електронної пошти учасників комітету кредиторів, зазначені в заявах з грошовими вимогами до боржника, або на офіційно повідомлену адресу. У разі відсутності в учасника опитування адреси електронної пошти запит надсилається поштовим відправленням. У такому разі строк проведення опитування має враховувати строки надходження поштової кореспонденції. У разі згоди із запропонованим рішенням учасник опитування підписує проект рішення та надсилає його ініціатору протягом 15 днів з дня отримання запиту. Згода учасника опитування з прийнятим рішенням має бути безумовною. Датою прийняття рішення вважається останній день строку, протягом якого учасники опитування мали надіслати свої відповіді ініціатору опитування. У відповідності до вимог діючого законодавства кредитори у справі про банкрутство не позбавлені права визначати своїх представників для участі та голосування в комітеті кредиторів, законодавством не встановлено обмежень щодо участі у справі про банкрутство та щодо реалізації своїх повноважень кредиторів, які пов'язані між собою. Так, чинним законодавством не передбачено заборон чи обмежень щодо включення до складу комітету кредиторів чи голосування на засіданні комітету кредиторів юридичних осіб, які мають одного керівника чи будь-яким чином є пов'язаними [8];

5) повноваження щодо фінансових питань: затвердження кошторис витрат на проведення процедури банкрутства; контроль за витратами арбітражного керуючого;

ухвалення рішень щодо виплати винагороди арбітражного керуючого; затвердження звітів про фінансовий стан боржника.

Що стосується фонду для авансування грошової винагороди, то комітет кредиторів своїм рішенням визначає порядок формування такого фонду та порядок використання його коштів, який затверджується ухвалою господарського суду. Отже, наповнення фонду для авансування грошової винагороди арбітражного керуючого та виплата коштів з нього залежить винятково від волі кредиторів, які самостійно визначають скільки і за що будуть платити арбітражному керуючому [9, с. 30].

Ліквідатор не менш як один раз на місяць подає комітету кредиторів звіт про свою діяльність, інформацію про фінансовий стан і майно боржника на день відкриття ліквідаційної процедури та під час проведення ліквідаційної процедури, про використання коштів боржника, а також іншу інформацію на вимогу комітету кредиторів. Кредитори можуть створювати фонд для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. Порядок формування фонду та порядок використання його коштів визначаються рішенням комітету кредиторів та затверджуються ухвалою господарського суду [10];

6) повноваження щодо завершення процедури банкрутства: внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника; затвердження звіту про результати проведення процедури.

В своїй ухвалі господарський суд Закарпатської області від 30 листопада 2018 р. у справі № 907/6/13 стосовно припинення процедури санації та прийняття судом рішення про визнання ТОВ банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури зазначив, що подання клопотання до господарського суду про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора належить до компетенції комітету кредиторів [11];

7) інші повноваження: ухвалення рішень щодо укладення мирової угоди; затвердження порядку взаємодії з іншими органами та учасниками процедури; вирішення інших питань, передбачених законодавством про банкрутство.

Повноваження щодо укладання мирової угоди реалізується на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди. Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її. Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів [12].

Ця класифікація дозволяє чітко розмежувати функції комітету кредиторів та підвищити ефективність його діяльності.

На практиці може виникнути необхідність визнання рішення комітету кредиторів недійсним. Втім ні положеннями ГПК України, ні положеннями КУзПБ не передбачено можливості визнання рішення комітету кредиторів недійсними.

Господарський суд Харківської області розглядаючи заяву арбітражного керуючого про визнання протоколу засідання комітету кредиторів недійсним на підставі проведення комітету з порушенням КУзПБ, а також з перевищенням членами комітету кредиторів своїх повноважень, у своїй ухвалі від 12 листопада 2020 р. у справі № 5023/277/11 зазначив, що рішення комітету кредиторів не є актом боржника як юридичної особи. Тому воно не може бути визнане недійсним у порядку ст. 16 ЦК Укра-

їни, ст. 20 ГК України як акт, виданий органами управління юридичної особи (загальними зборами акціонерів, наглядовою радою тощо). Також такі рішення комітету кредиторів не є правочинами в розумінні ст. 202 ЦК України. Тому на них не може розповсюджуватися дія положень ст. 203 та 215 ЦК України, які визначають підстави недійсності правочину. Те саме стосується ст. 20 ГК України в частині визнання недійсними господарських зобов'язань. Таким чином, рішення комітету кредиторів у справі про банкрутство не можуть бути предметом визнання їх недійсними в порядку господарського судочинства в межах справи про банкрутство. Рішення комітету кредиторів можуть бути оцінені судом на предмет їх відповідності чинному законодавству відповідно до вимог ст. 86 ГПК України під час провадження у справі про банкрутство при розгляді судом відповідного питання. Наведена позиція відповідає правовій позиції, висловленій Верховним Судом України в п. 57 постанови Пленуму «Про судову практику в справах про банкрутство» від 18.12.2009 р. №15.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 231 ГПК України господарський суд закриває провадження у справі, якщо спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства. Одночасно, суд підкреслив, що спори про визнання недійсним рішення зборів комітету кредиторів не можуть бути розглянуті й у порядку іншого (ніж господарське) судочинства. Суд зазначив, що члени комітету кредиторів не були повідомлені про питання, які будуть розглядатися, що унеможливує ухвалення комітетом кредиторів рішень з цих питань, оскільки відсутність повідомлення про включення їх до порядку денного порушує права члена комітету кредиторів на попереднє ознайомлення з переліком питань, що виносяться на голосування, з'ясування суті питань та формулювання позиції адекватної інтересам відповідного кредитора. Між тим відповідно до

ст. 48 КУзПБ завданням комітету кредиторів є представництво інтересів усіх кредиторів у процедурі банкрутства [13]. Така позиція суду щодо визнання рішення комітету кредиторів недійсним провокує двояке тлумачення, що негативно впливає на ефективність судочинства та ухвалення справедливого рішення.

Резюмуючи вищезазначене та спираючись на здійснений аналіз аналогічних судових справ, слід підкреслити, що недотримання процесуальних норм при прийнятті рішення комітетом кредиторів не повинно розцінюватися як підстава визнання такого рішення недійсним, потрібна наявність законних підстав та порушення законних прав та інтересів заявника. До таких підстав можна віднести наприклад: відсутність кворуму при прийнятті рішення, неправомочність комітету кредиторів, вирішення питань, не пов'язаних із порядком денним (без попереднього включення таких питань до порядку денного), ухвалення взагалі незаконного рішення, недотримання правил скликання або проведення процедури голосування, що спричинило порушення прав будь-якого кредитора та ін. Суд повинен мати право визнати таке рішення недійсним. Відповідні зміни та доповнення пропонується внести до ст. 48 КУзПБ.

Висновки. На підставі зробленого аналізу законодавства та судової практики можна визначити, що комітет кредиторів відіграє важливу роль у процедурі банкрутства, реалізуючи повноваження щодо моніторингу, управління і представництва інтересів кредиторів. Ефективна діяльність комітету кредиторів сприяє прозорості процедури банкрутства, оскільки забезпечує участь кредиторів у ключових рішеннях, запобігає конфліктам інтересів і мінімізує ризики зловживань. Подальше вдосконалення законодавства щодо діяльності комітету кредиторів сприятиме підвищенню ефективності процедур банкрутства та захисту прав усіх учасників процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Бутирська І. А. Комітет кредиторів як суб'єкт конкурсного права. *Судова апеляція*. 2014. № 2. С. 96–101.
3. Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 65. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 127–133.
4. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2011. 560 с.
5. Шухатян Х. О. Концептуальні підходи до поняття сторін у провадженні справ про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 5. С. 140–146.
6. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Вид. 2, випр. і допов. К. : Юрид. практика, 2006. 384 с.
7. Ухвала господарського суду Донецької області від 02.10.2023 р. у справі № 908/2852/15. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/113891754/>
8. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 13 лютого 2024 р. у справі № 916/2740/21. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/court/117010023-874baf2079f773cdd913bae6e0a52c16>
9. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство. *Економіка і право*. 2021. № 2. С. 25–32.
10. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 31 березня 2022 р. у справі №914/1977/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104414518>
11. Ухвала господарського суду Закарпатської області від 30 листопада 2018 р. у справі № 907/6/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78394988>
12. Ухвала господарського суду Миколаївської області від 18 вересня 2018 р. у справі № 10/252/05. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76569552>
13. Ухвала господарського суду Харківської області від 12 листопада 2020 р. у справі № 5023/277/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92971313>